

Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad

Kan en enkelt C-14 dateret mønt vælte Valdemartidens møntrække?

- en kommentar til Thomas G. Poulsens
ph.d.-afhandling "Mønt og Magt"

Af Gitte Tarnow Ingvardson

Mønter er af arkæologer en værdsat fundgruppe. Indskrifter, der angiver navne på udsteder og årstal, udstyrer mønterne med en sikker og snæver datering. Hovedparten af danske og svenske middelaldermønter er dog uden indskrift. Datering og tilskrivning bygger derfor på typologier udarbejdet på baggrund af motiver, udbredelse og deponering i skatte. Typologierne er behæftet med usikkerhed – en usikkerhed som numismatikere måske ikke altid er så gode til at formidle videre.

Det gælder også for den møntgruppe, der dækker Valdemartiden, der omfatter regeringsperioderne for Valdemar I den Store (1157-1182), Knud VI (1182-1202) og Valdemar II Sejr (1202-1241). Artiklens "hovedperson" er netop fra Valdemartiden, og som noget ganske særligt er mønten fundet i en daterbar arkæologisk kontekst, figur 1. Der stilles det spørgsmål, om en enkelt mønt kan ændre radikalt på dateringen af Valdemartidens møntrækker.¹

Et husoffer fra udgravningerne ved kvarteret Furan 9 i Vellinge, Skåne

I forbindelse med byggemodning foretog arkæologerne fra Kulturen i Lund i 2019/2020 arkæologiske undersøgelser på matriklen kvarteret Furan 9 i Vellinge cirka 10 km syd for Malmø (Bilström *et al.* 2023). Undersøgelsesområdet lå centralt placeret i Vellinges historiske landsbykerne umiddelbart syd for den middelalderlige kirke (Bilström *et al.* 2023, 32). I alt 372 m² blev undersøgt (Bilström *et al.* 2023, 49).

Området rummede intense spor efter bebyggelse, og undersøgelsen dokumenterede totalt 17 huse fra perioden 900-1900 e.v.t. De huse, der dateres til før 1700, bedømmes til at udgøre forskellige faser i samme gårdanlæg, figur 2. To mønter fremkom ved udgravningen. En Karl XI öre præget i 1667 blev fundet ved metaldetektering af muldjorden. Den anden mønt er denne artikels emne. Det er et eksemplar af Haubergs type Valdemar II Sejr, Slesvig 46/Poulsen SK36, figur 1. Den lå sammen med to knive under en lersyld. Fundet er tolket som et husoffer/grundlægningsoffer i forbindelse med opførelsen af en ny bygning eller bygningsdel (Bilström *et al.* 2023, 131). Lersylden er C-14 dateret kalibreret til 1033–1177 AD (med 93,7 % sandsynlighed) på baggrund af analyser af makro-fossiler (Bilström *et al.* 2023, 108-113).

Mønten lå altså forseglet under et lerlag, der etableredes senest 1177. Det afviger imidlertid fra den numismatiske bestemmelse af mønten. Hauberg tilføjte mønten til Valdemar II Sejr's regeringsperiode 1202-1241

¹ Artiklen er blevet til i forbindelse med et nyt studie over værdien af enkeltfundne mønter. Stor tak til Svensk numismatisk forening, der generøst finansierer forskningsprojektet, der er forankret på Numismatiska forskningsgruppen, Stockholms Universitet. Også tak til Helle W. Horsnæs for værdifulde kommentarer og hjælp med tilvejebringelse af fotos.

Fig. 1

Figur 1: Mønten er sammen med to knive fundet under lersyld, der er C-14 dateret til 1033-1177 AD. Det kolliderer med tidligere forskning, der mener at mønten er udstedt under Valdemar II Sejrs regeringsperiode 1202-1241.

Vist i ca. 250%

Fotos: Lovisa Dal,
Historiska Museet, Lund.

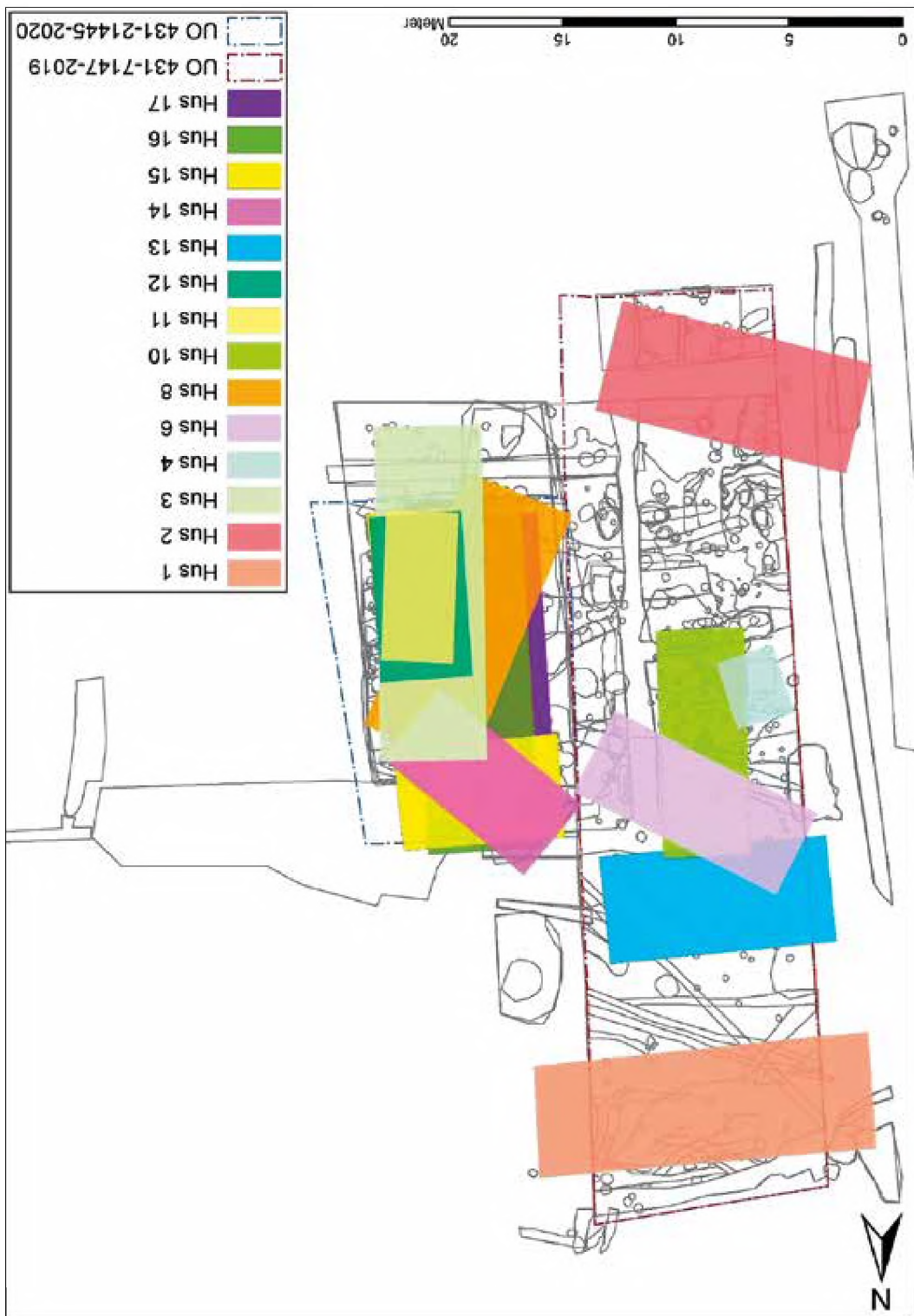
og foreslog Slesvig som møntsted på baggrund af, at motiverne omkranses af en glat ring, der ligger inden for den yderste perlerække. Dette træk tilskrev Hauberg Slesvig (Hauberg 1906, 28). Analyser af enkeltfundenes udbredelse peger imidlertid entydigt på, at typen er præget i Skåne (Palm 2002). Poulsen har senest argumenteret for at indsnævre prægetidspunktet til 1227-1234 (2022b, 139). Der er dermed uoverensstemmelse mellem den numismatiske datering af typen og den C-14 daterede mønt. C-14 analyser kan være fejlagtige, og inden det numismatiske rammeværk udfordres af en enkelt mønt, må det være på sin plads med en nærmere gennemgang af den numismatiske argumentation for møntens datering.

Poulsens revidering af Haubergs møntrække

Typologien for Valdemartidens mønter grundlagdes i 1906 med Haubergs publicering *Danmarks Myntvæsen i Tidsrummet 1146-1241*. Bogen præsenterer samtlige på den tid kendte mønttyper. Mange typer fandtes kun i få eksemplarer, og sammenholdt med at kun få typer bar indskrift, anfører Hauberg, at henførelsen i tid og rum ofte bygger på et skøn baseret på "Myntens Typ, Vægt, Arbejde og Prægets Karakter" (Hauberg 1900, 187). Kun få år efter fremkom den store Grenå-skat med cirka 12.000 mønter, og mange tidligere ikke kendte mønttyper. Fundet bearbejdes af Hauberg, men publiceredes af G. Galster i 1931. Haubergs typologi for Valdemartidens mønter har været uændret indtil Thomas G. Poulsens ph.d.-afhandling *Mønt og magt. Danmarks monetarisering 1074-1241*, der blev indleveret og forsvaret i 2020. Poulsen publicerede allerede i 2016 en oversigt over de danske udmøntninger 1074-1134. Afhandlingen er en fortsættelse, der dels indeholder et katalog over alle danske mønter 1134-1241, dels rummer en samlet diskussion af møntvæsenet og møntbrug i hele tidsrummet 1074-1241. Begge værker er publiceret i *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* i årgangene 2015, 2019 og 2020.

Bøgerne er skrevet i et levende og let tilgængeligt sprog og tager fat på interessante diskussioner om landsdelsmønt og monopolmønt. Diskussionen af begreber som *monetarisering* og *Renovatio Monetæ* er fyldestgørende og nuanceret. Frem for den traditionelle tilgang, hvor kongen indtager den styrende rolle i udviklingen, fremlægges flere væsentlige og interessante standpunkter, der repræsenterer et mere kompleks syn på udviklingen. Poulsen argumenterer for eksempel for, at flere forskellige økonomiske systemer fungerede side om side, og at ikke kun kongemagten men også markedet var en væsentlig faktor for udviklingen i brugen af mønt. Interessant er også argumentationen omkring at flytte fokus til selve betalingen frem for produktionen. Betalingen kan enten kan være vertikal, når bonden betaler afgift til konge eller kirke, eller horisontal, når håndværkeren i byen betaler for fødevarer.

Figur 2: Udgravningsplan med oversigt over de dokumenterede huse på kv Furan i Vellinge (Bilström et al. 2023, fig. 28).

Poulsen kalder selv sit arbejde for en opdatering af den eksisterende møntrække, der blev udarbejdet af Hauberg for mere end 100 år siden, og anvender i store træk Haubergs typeinddeling. Poulsen samler og fremlægger mønter fra kendte fund (både skattefund og enkeltfund). Han justerer henførelsen til møntsted, hvis udbredelsen af nye fund antyder en anden end den, Hauberg foreslog, og præsenterer et dateringsforslag for hver enkelt mønt.

Poulsen tager derimod ikke stilling til, hvad der adskiller en type fra en variant. Han refererer til tidligere diskussioner om emnet og konkluderer, at det svære spørgsmål er uafklaret. Om der reelt er tale om typer eller varianter, indgår ikke Poulsens arbejde med henvisning til mangel på tid og økonomi (2022a, 26). Det er forståeligt, at den vanskelige problematik ligger uden for rammerne af afhandlingsarbejdet. Det uafklarede spørgsmål har imidlertid implikationer for den anvendte metode, idet antallet af typer er afgørende for udregningen af nøgletal i Poulsens analyse, som vekselfrekvens, cirkulationstid og dermed også tabsfrekvens (2022a, 23, 72, 87).

Med afsæt i Poulsens tolkning af tid og sted tildeles mønttyperne nye typenumre. Typernes stedfæstelse afspejles i typenumrene, idet jyske mønter nummereres med JY, sjællandske med SJ og skånske med SK. Disse præfikser efterfølges af et nummer, der følger den kronologiske sekvensering. Poulsen udpeger en række mønttyper med mulig fynsk oprindelse, men vælger den traditionelle tilgang og regner Fyn som del af den jyske møntregion (2022a, 53). De potentielt fynske typer er et emne, der godt kunne fortjene en mere uddybende diskussion (se for eksempel Märcher og Horsnæs 2017; Horsnæs 2020).

Kan attributter ved skuldrene anvendes som daterende element?

Poulsen er bevidst om usikkerheden ved datering på baggrund af stilistiske træk og anfører: "Fundspredning, skattefund og indskrifter på mønterne er blevet brugt som skelet, og dette er blevet suppleret med stilistiske observationer, når ingen af de andre metoder lod sig anvende" (Poulsen 2022a, 23). Efter en gennemgang af hver enkelt mønttype må Poulsen imidlertid konkludere, at de kronologiske bestemmelser til dels forsat bygger på tolkninger af stilistiske træk og enkeltbogstaver (2022a, 26). Det er derfor prisværdigt, at dateringsgrundlaget for hver enkelt mønttype er tydeligt beskrevet i kataloget.

Den mønttype (Hauberg, Valdemar II Sejr, Slesvig 46/Poulsen SK36), der blev deponeret som et lille husoffer i Vellinge, kendes udelukkende som enkeltfund. Mønten fra Furan 9 var ikke tilgængelig under afhandlingsarbejdet, og er derfor naturligvis ikke inddraget i Poulsens tolkning. Der kendes i alt 18 eksemplarer med fundproveniens af SK36 (inklusive mønten fra Furan 9), hvoraf 11 er fundet i Skåne.² Lund angives derfor som sandsynligt prægested. Da mønttypen hverken bærer indskrift eller er fundet i skattefund, må Poulsen basere dateringen på stilistiske overvejelser. Typeeksemplarerne (Haubergs tegning og Poulsens foto) af SK36 viser kongeportræt med sværd og rigsæble placeret ved skuldrene, bagsiden viser biskoppen med bånd på bispehuen. Poulsen foreslår dateringen 1227-1234 på grund af attributternes placering ved skuldrene, der ifølge Poulsen er et sent træk for Valdemar II Sejr mønter præget i Lund (2022b, 139). Forvirrende er det, at SK36's bagside har et motivelement, som Poulsen andet steds anvender til at argumentere for en tidlig datering. Det drejer som bispehuen, der har hængende prydelser, en såkaldt

pendativ, figur 1. I forbindelse med SJ27 anfører Poulsen pendativ som et tidligt træk, der ikke optræder efter Knud VI på de sjællandske typer (2022b, 112).

Poulsen daterer yderligere fem typer (SK33, SK35, SK37, SK38 og SK39) til 1227-1234 på baggrund af attributternes placering ved skuldrene, og konkluderer på baggrund heraf, at frekvensen af møntvekslinger er stigende i slutningen af 1220-erne (2022b, 139). At anvende det stilistiske element "attributter ved skuldrene" kommer dermed også til at have signifikant betydning for tolkningen af periodens møntvæsen og møntbrug. Med tanke på den usikkerhed, der er forbundet med stilistisk daterede mønter, er det nærliggende at se nærmere på Poulsens argumentation for, at attributter ved skuldrene er et daterende element.

SK33 (Hauberg Valdemar II Sejr, Lund 8) er udelukkende fundet som enkeltfund. På møntens bagside flankerer bogstaverne P og E bispebysten. PE tolkes som forkortelse for Peder Saxesen, der var biskop i Lund 1223-1228. Tolkningen bekræftes af udbredelsen. Der kendes 13 eksemplarer med fundproveniensen af typen, hvoraf 12 fra Skåne. Yderligere en mønttype (SK31/Hauberg Valdemar II Sejr, Lund 6) bærer indskriften PE på hver side af bispens byste. På brystet læses LV, hvilket er sandsynlig forkortelse for Lund, og SK31 bekræfter dermed Haubergs tolkning, at PE refererer til lundebispen Peder Saxensen (Hauberg 1906, 29, tolkningen videreføres af Poulsen). Poulsen ser, ligesom Hauberg, de to mønttyper som del af en serie på tre udmøntninger, der skal henføres til Peder Saxsens embedsperiode. Den tredje type (SK32/Hauberg Valdemar II Sejr, Lund 7) bærer ligesom SK31 indskriften LV på bispens bryst, men er uden indskriften PE, figur 3.

Poulsen anfører fire eksemplarer af SK31, hvoraf en er fundet i Skåne, og to eksemplarer af SK32, som er fundet henholdsvis ved Præstø og ved Roskilde. Udbredelsen kan således hverken be- eller afkræfte henførelsen til Lund. Poulsen foreslår, at de tre mønttyper udgør en på hinanden følgende møntserie præget inden for biskoppens embedsperiode 1223-1228. SK31 vurderes til at være den første i rækken, fordi kongefiguren på møntens forside holder et sværd i en tydeligt markeret hånd. SK32 tolkes som den anden i serien, da attributterne er placeret foran kongens bryst, men uden synlige hænder. SK33 beskrives som den sidste i rækken fordi attributterne er placeret ved skuldrene (Poulsen 2022b, 136-138). Argumentet for denne sekvensering er uklart og synes alene at bygge på Poulsens forestilling om, hvordan en møntserie udvikler sig kronologisk. Der er belæg for, at SK33, hvis kongeportræt har attributter ved skuldrene, er præget i Lund mellem 1223-1228. Serien viser imidlertid også, at der inden for de samme fem år er præget mønter, hvor attributterne er placeret i kongens hånd og foran kongen. Om der er en indbyrdes kronologisk rækkefølge, kan ikke bekræftes.

Konteksten for de øvrige typer, som Poulsen daterer på baggrund af attributternes placering ved skuldrene, dokumenterer ikke en sen datering. SK37 (Hauberg Knud VI, Roskilde 15) og SK38 (Hauberg Valdemar II Sejr, Lund 5) er udelukkende fundet som enkeltfund, og den foreslåede datering til 1227-1234 bygger derfor alene på attributternes placering ved skuldrene (Poulsen 2022b, 140), figur 4. SK39 (Hauberg Valdemar II Sejr, Lund 15) er fundet som enkeltfund og et enkelt eksemplar er fundet i den langt senere Skrivergade-skat, der formentlig er nedlagt omkring

2 I Poulsens sammenfatning anføres fem fra Halland, mens der i møntlisterne findes fire fra Halland.

Fig. 3,1

Fig. 3,2

Fig. 3,3

1280-1285 (Jensen *et al.* 1992, 32-36; Poulsen 2022b, 141). Igen er det attributternes placering ved skuldrene, der er afgørende for Poulsens foreslåede datering til 1227-1234.

Endelig kendes SK35 (Haugberg Valdemar II Sejr, Lund 4) i seks eksemplarer med proveniens; fem enkeltfund (2 Bornholm, 1 Halland, 2 Skåne) og et eksemplar, der i *Danmarks Middelalderlige Skattefund*, er opført som del af et skattefund på to mønter, der tolkes som et husoffer. Baggrunden er, at der i 1874 blev doneret to mønter til Den kgl. Mønt- og Medaillesamling med oplysningen, at de var "fundne under en Bygning i Rønne". Der hersker imidlertid tvivl om hvilke to mønter, der er tale om. Ved fundets indførelse i Den kgl. Mønt- og Medaillesamlings protokol blev den ene mønt bestemt med henvisning til Ramus & Devegge's ufuldstændige værk Tav. XXII no. 22, hvilket svarer til Haugberg Knud VI, Lund 2/Poulsen SK24. Det fremgår af protokollen, at de to mønter var af samme type. I Haugbergs fundfortegnelse og i Den kgl. Mønt- og Medaillesamlings hovedsamling angives imidlertid den anden mønt at være af typen Haugberg Valdemar II Sejr, Lund 4/SK35 (Jensen *et al.* 1992, 303).

Poulsen foreslår at datere SK24 sent i Knud VI's regeringstid på grund af fundsammenhængen med SK35 (2022b, 132), og da SK24 og SK35 er fundet sammen i et formodet husoffer, anfører Poulsen, at dette kunne antyde en datering af SK35 i begyndelsen af Valdemar II Sejrs regeringstid. Det afvises dog på grund af attributternes placering ved skuldrene (Poulsen 2022b, 139). Poulsen afviger dermed fra sit metodiske udgangspunkt, at skattefund vægter højere end stilistiske træk ved dateringen af mønter. Han sætter desuden ikke spørgsmålstegn ved skattefundets sammensætning, trods forbeholdene der er anført i *Danmarks Middelalderlige Skattefund* (Jensen *et al.* 1992, 303).

Antages det, at SK24 og SK35 er fundet sammen i et husoffer, kan det være interessant at se nærmere på SK24's dateringsgrundlag. SK24 udmærker sig sammen med SK23 (Haugberg Knud VI, Lund 9) og SK25 (Haugberg Knud VI, Lund 8) ved at bagsidemotivet viser en person med glorie, figur 5. Poulsen mener, at de tre typer udgør en serie af

Figur 3: Tre mønttyper, der på baggrund af udbredelse, motivlighed og bogstaverne PE og LV formentlig skal henføres til lundebispen Peder Saxensen (1223-1228). 1. SK31. 2. SK32. 3. SK33

Fotos Nationalmuseet, Danmark CC-BY-SA.

Alle mønter på opslag vist i ca 180%

Fig. 4,1

Fig. 4,2

Fig. 4,3

mønter med helgenmotiv. I modsætning til Peder Saxesen serien spekuleres der ikke i typernes indbyrdes kronologi (Poulsen 2022b, 131-132). Der er stor motivlighed mellem de glorieomkransede hoveder på SK23 og SK25. SK24 adskiller sig stilmæssigt på både for- og bagside, men deler motivelementer med SK23. Helgenens attributter på SK23 og SK24 er kors og palmegren. På Poulsens afbillede eksemplarer af SK23 og SK24 er helgenen placeret over en mur, mens helgenen på det her afbillede eksemplar (se figur 5) af SK23 bærer en rist.³ Risten går igen på SK25, hvor den sammen med et kors udgør helgenens attributter. Der er altså tale om Lunds skytshelgen Sankt Laurentius. En tilskrivning til Lund underbygges af enkeltfundenes udbredelse (Poulsen 2022b, 131-132). SK23 kendes udelukkende som enkeltfund, SK24 kendes som enkeltfund og det allerede omtalte fund fra Rønne, mens SK25 kendes som enkeltfund og fra skattefundene Rø kirkegård på Bornholm og Lilla Tjärby i Halland (Jensen *et al.* 1992 nr. 62; Hauberg 1906 nr. 47). Begge skatte indeholder imidlertid udelukkende SK25, og kan derfor ikke bistå med datering af typen.

Poulsen tilskriver helgen-typerne til Knud VI's regeringsperiode på baggrund af mønttypen SK22 (Hauberg Knud VI, Lund 1), hvorpå motivelementet mur også optræder, dog på forsiden under kongeportrættet, figur 6. SK22 er med al sandsynlighed præget i Lund. Poulsen oplister 17 enkeltfund fra Bornholm og Skåne. SK22 optræder desuden i et skattefund fra Lunds domkirke. Skatten består af 14 SK21 (Hauberg Valdemar I den Store, Lund 3) og 40 SK22. Poulsen anfører, at den talrigeste SK22 er yngst.

Den indbyrdes kronologiske ordning mellem SK21 og SK22 bygger på den antagelse, at skattefundene fra Sjælland og Skåne i denne periode indeholder en til to mønttyper, der svarer til en eller to årgange af mønter fra Lund og Roskilde. Det forudsættes, at møntomvekslinger betyder, at skattefundene indeholder flest mønter af den seneste ud-

Figur 4: 1. SK35, 2. SK38 og 3. SK39 er eksempler på mønttyper, som Poulsen daterer til 1227-1234 alene på baggrund af attributternes placering ved skuldrene.

Det afbillede eksemplar af SK39 adskiller sig fra Haubergs og Poulsens illustrationer, idet der i stedet for en lilje ses tre svært tolkelige stave ved kongeportrættets venstre side. Under bagside-portrættet ses en rist, der peger på Lunds skytshelgen Sant Laurentius. Udbredelsen af enkeltfund bekræfter at mønttypen er præget i Lund.

Fotos Nationalmuseet, Danmark CC-BY-SA.

³ Det kunne således her være interessant at overveje om der er tale om to typer eller varianter. Det skal også nævnes, der på Poulsens afbillede eksemplar af SK23 ikke er synlig glorie.

Fig. 5,1

Fig. 5,2

Fig. 5,3

møntning (Poulsen 2022a, 23-24). Der henvises her til Grenå-skatten med godt 12.000 mønter, der fremkom i 1910 (Galster 1931, 214-215). I Georg Galsters publicering anføres det, at over 10.000 mønter er fordelt på fem typer, og de resterende mønter er primært fordelt på yderligere syv typer. Disse i alt 12 typer skulle repræsentere sidste og næstsidste årgange af udmøntninger fra fem til seks jyske møntsteder (Galster 1931, 232). Der bør dog sættes spørgsmålstegn ved, om skattefundet fra Lunds domkirke med henholdsvis 14 SK21 og 40 SK22 nødvendigvis betyder en indbyrdes kronologisk datering, hvor SK22 er yngst. Variationer i udmøntningernes størrelse kan have forekommet, ligesom personlige forhold og begivenheder kan spille ind på skattefundets sammensætning. Desuden kan der sættes spørgsmålstegn ved, om omvekslinger blev gennemført hvert år og i hele landet (Kræmmer 2017, 130-134).

Forsiden af SK21 prydes af konge med liljestav og kors i hænderne, mens der på bagsiden ses en biskop med kløvet bispehue flankeret af kors og bispestav, figur 6. Hauberg betragtede den kløvede bispehue som et tidligt træk, og placerede derfor mønttypen under Valdemar I den Stores regeringsperiode (Hauberg 1906, 27). Poulsen mener, at SK21 er præget, mens Knud VI var regent. Argumentet herfor er, at Poulsen har omdateret SK19.1 (Hauberg Valdemar I den Store, Lund 1) fra begyndelsen af Valdemars regeringstid, hvor Hauberg havde placeret den, til at udgøre Valdemar I den Stores sidste udmøntning, og da Poulsen betragter SK21 som yngre end SK19, må den således være præget tidligt i Knud VI's regentperiode (2022b, 130).

SK19.1 og SK19.2 (Hauberg Knud V, Lund 1) viser stor motivlighed med konge med sværd på forsiden og alter på bagsiden, figur 7. De to typer adskiller sig ved at SK19.1 bærer indskriften VVALDEMAR, mens SK19.2 bærer indskriften IKUNVN (tolket som KANVT). Poulsen argumenterer for, at mønterne er præget mellem 1170, hvor Knud VI kronet som medregent i Ringsted, og 1182, hvor Valdemar I den Store dør (2022b, 128). Hauberg tolkede derimod den på mønten omtalte Knud, som Knud V, og henfører mønterne til 1154-1157, hvor

Figur 5: Fælles for mønttyperne SK23, SK24 og K25 er at bagsiden er prydet af en person med glorie. 1. SK23, 2. SK24 og 3. SK25.

Risten på SK23 og SK25 afslører, at der er tale om Sant Laurentius, der led martyrdøden, da han blev stegt på en rist.

Fotos Nationalmuseet, Danmark CC-BY-SA.

Alle mønter på opslag vist i ca 180%

Fig. 6,1

Fig. 6,2

Fig. 7,1

Fig. 7,2

Knud V og Valdemar I den Store begge regerede.⁴ Hvad enten der er tale om Knud V eller Knud VI, synes der ikke at være tvivl om at SK19.1 er præget i løbet af Valdemar I den Stores regerings tid.

Det er ikke nemt at følge argumentationerne i ovenstående, og de mange knudrede krumspring er en illustration af, hvor lille et materiale vi har fra 1100-tallet, og hvor usikre dateringerne af mange typer er i denne periode.

Lad os forsøge at vende tilbage til udgangspunktet og mønten fra det lille husoffer i Vellinge. Poulsens numismatiske argumentation for SK36's datering bygger som beskrevet på en lang række af afledte argumenter, hvori der kun er afgørende belæg for dateringen af Peder Saxsens serie SK31, SK32 og SK33 til biskoppens embedsperiode 1223-1228. I stedet for at fokusere på at få mønttyperne til at passe ind i et system med årlige omvekslinger, kan der argumenteres for, at de tre mønttyper er bevis på, at samtidige mønters stilistiske udtryk kan variere. På det nuværende grundlag må det konkluderes, at den C-14 daterede mønt fra Vellinge bør foranledige en omdatering af SK36, og det er sandsynligt at mønten er præget før 1177 formentlig under Valdemar I den Stores regeringsperiode. Dette sår derfor tvivl om de øvrige typer, som Poulsen daterer på baggrund af attributternes placering ved skuldrene. Hans argumentation for, at frekvensen af møntvekslinger er stigende i slutningen af 1220-erne, bortfalder dermed også. Desuden sætter dateringsproblemerne spørgsmålstegn ved den markante stigning i tabsfrekvensen under Knud VI, der er illustreret i Poulsens figur 24 (2022a, 101).

Fremtidige perspektiver

Det er ikke en nem øvelse at indplacere Valdemartidens mønter i geografisk og kronologisk orden. Argumenter, der bygger på ganske få kendte eksemplarer, byder på usikkerheder. Poulsen opfordrer selv

Figur 6: Mønttyperne SK21 (øverst) og SK22 (nederst) er fundet i et lille skattefund i Lunds Domkirke. SK22 dateres til Knud VI's regeringsperiode. På den baggrund henfører Poulsen også helgentyperne (figur 5) til Knud VI, da der på nogle helgentyper er afbilledet over en mur.

Fotos Nationalmuseet, Danmark CC-BY-SA.

Figur 7: Motiverne på SK19.1 (øverst) og SK19.2 (nederst) minder om hinanden, men omskrifterne henviser til henholdsvis Valdemar og Knud. Der synes ikke at være tvivl om at SK19.1 henfører til Valdemar I den Store, men det kan diskuteres om SK19.2 er præget efter 1170, hvor Knud VI krones som Valdemars medregent, eller 1154-1157 hvor Knud V og Valdemar I den Store begge regerede.

Fotos Nationalmuseet, Danmark CC-BY-SA.

4 Se venligst Galster 1935, 269-270 for yderligere diskussion af typernes datering.

til at nye fund fører til en fortløbende opdatering af møntrækken, og har på baggrund af nye detektorfund fra ødekirken ved Ramten omplaceret JY56 og JY81 til Nørrejylland fra henholdsvis Ribe og Jylland (Poulsen 2023). Som det fremgår af denne gennemgang, kan en enkelt nyfunden mønt sætte spørgsmålstegn ved flere usikkert daterede mønttyper. Da antallet af typer indgår i Poulsens udregninger af vekselfrekvens, tabsfrekvens og cirkulationstider, har det potentielt ganske store implikationer. Poulsen har gjort en stor indsats for at revidere Haubergs møntrækker. Der hvor Poulsens argumenter står stærkest, er hvor det empiriske materiale er stærkest. Særligt velunderbygget synes konklusioner om skiftet mellem møntbrug i by og på land (Poulsen 2022a, afsnit 3.8).

Der synes at være brug for en gennemgribende ændring i klassificering og typeinddeling for Valdemartidens mønter. Det er dog fuldt ud forståeligt, at Poulsen inden for afhandlingens rammer ikke havde mulighed for at anvende for eksempel den tidskrævende stempestudiemetode. Problemerne opstår, når det Haubergske system videreføres uden hensyntagende til, om en mønttype kendes i mange eksempler eller blot et eller ganske få eksemplarer. Måske er vejen frem, som foreslået af Helle Horsnæs (2020, 312-313), at fokusere på de mest talrige typer, der optræder i flere kontekster, og simpelthen acceptere, at visse typer ikke lader sig datere nærmere. Medmindre selvfølgelig, at arkæologerne beriger numismatikken med flere eksempler på naturvidenskabeligt daterede mønter i sikker kontekst.

Referencer

- Bilström, L., L. Lidh & M. Karlsson (2023). *Kv Furan 9, Vellinge*. Kulturmiljörapport 2023:4, Kulturen, Lund.
- Galster, G. (1931). Møntfundet fra Grenaa og de jyske Penninge fra Tiden 1146-1234. *Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie* 1931.
- Galster, G. (1935) Møntfundet fra Vraabjerg og Valdemar den Stores ældste mønter fra Lund og Roskilde, *Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie* 1935.
- Hauberg, P. (1900). *Myntforhold og Udmyntninger i Danmark indtil 1146*. København.
- Hauberg, P. (1906). *Danmarks Myntvæsen i Tidsrummet 1146-1241*. København.
- Horsnæs, H. (2020). Klassifikation af mønter fra Valdemartiden. Tanker med udgangspunkt i en mønt fra Gudme Kirke. *KUML* 2020, 291-320.
- Horsnæs, H. & M. Märcher (2017). Mønttyper og møntsteder, datering og distribution. Potentiale og problemstillinger ved studiet af danske mønter fra midten af 1200-tallet. *KUML* 2017, 91-121.
- Jensen, J. S., K. Bendixen, N.-K. Liebgott & F. Lindahl (1992). *Danmarks middelalderlige skattefund c. 1050–c. 1550*, part I, København: Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab.
- Kræmmer, M. (2017). *Sølv, guld og penninge. Betalingsmidler, møntvæsen og pengemål i tidlig dansk middelalder*. Tancredi, Sorø.
- Palm, A.-C. (2002) *Danska medeltida Lundamynt 1146-1241*, B-uppsats i arkeologi. Numismatiska Forskningsgruppen, Stockholms universitet.
- Poulsen, T. G. (2016). De danske udmüntninger under Svend Estridsens sønner 1074-1134. *Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie* 2015, 117-223.
- Poulsen, T. G. (2022a). Mønt og magt - Danmarks monetarisering 1074-1241: tekst og bilag. *Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie* 2019.
- Poulsen, T. G. (2022b). Mønt og magt - Danmarks monetarisering 1074-1241: katalog for perioden 1134-1241. *Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie* 2020.
- Poulsen, T.G. (2023). Spændende nyt fra en ødekirke på Djursland. *NNUM* nr. 4, 2023, 101-106.
- Rasmus & Devegges ufuldendte møntværk er tilgængeligt på hjemmesiden *Dansk Mønt* (<https://www.danskmoent.dk/ramdev.htm>).